

Russisk ny-fascisme fyller tomrom

VALGSKRED SKREMMER: Sjirinovskij erobrer den misfornøyde nasjonale velger, slik Hitler gjorde i Tyskland.

Aftenp. 11/10/97. 15/12 1993

NILS MORTEN
UDGAARD

Artikkelforfatteren er utenrikskommentator i Aftenposten.

Det er en god regel at man skal være ytterst forsiktig med dehistoriske paralleller som kommer rekende på en fjøl. Men når Russland nå har holdt det første mangeparti-valg med allminnelig stemmerett i landets tusenårige historie, da tvinger resultatet oss til å se slående likheter til 30-årenes Tyskland.

Den 47 år gamle ekstrem-nasjonalisten Vladimir Sjirinovskij har stukket av med ca. en fjerdedel av stemmene – til alles forbløffelse. Han har høstet støtte på frykt og misnøye i et samfunn i indre krise, og han har bedre enn noen annen klart å appellere til russernes følelse av nasjonal tilhørighet og krenket stolthet. Nøyaktig det samme gjorde Hitler med sine landsmenn, under massearbeidsløshet og økonomisk verdenskrise. Den kom i kjølvannet av et tysk krigsnederlag og en svak Weimar-republikk, med velgere uten lang læretid som demo-

krater. Denne læretiden mangler russerne i enda større grad.

Til Det indiske hav

Vi vet i dag ikke hvor mange av Sjirinovskijs stemmer som er ren og dagsaktuell protest. Det avgjørende er like fullt at Sjirinovskij har erobret store deler av den «nasjonale» arena i russisk politikk: Han identifiseres sterkere med forsvaret av nasjonale, russiske interesser enn partiene bak president Boris Jeltsins reformer.

Hva han konkret vil, synes ingen helt å vite. Han er like full av flytende idéer og halvtente tanker som Hitler var, og virker enda mer ubalansert på mange som møter ham. «Jeg vil reise Russland opp fra knærne», sa en av Sjirinovskijs valgplakater. Han drømmer om et Russland som marsjerer sørover, slik at «russiske soldater kan vaske sine støvler i Det indiske havs varme vann».

For to uker siden besøkte Sjirinovskij et tysk nynazistisk parti, DVU, og erklærte at Russland og Tyskland er store land som «igjen må få en felles grense». Slikt får polakker til å bråvåkne. Men i går truet han Tyskland med «nye Hiroshima'er og Nagasaki'er», hvis tyskerne blander seg inn i Russland. Og han har sagt at Baltikum, Finland og Polen egentlig tilhører Russland.

Nasjonalismen har alltid vært dominerende i russisk politikk, og den

har ofte hatt et innslag av rasisme og jødehets – som nå hos Sjirinovskij. Men det er like fullt en mer moderat nasjonalisme som vanligvis har preget landet, med en klassisk dragkamp mellom de slavofile og de vestvendte. Nobelprisvinneren Aleksandr Solsjennitsyn, som nettopp har fått gratulasjoner fra Jeltsin til sin 75-årsdag, er en slik slavofil russisk nasjonalist. Alerede før Sovjetunionen brøt sammen, tok han til orde for en «Russisk union» som bare skulle omfatte de slaviske kjerneområdene Russland, Ukraina og Hvite-Russland. Baltikum, Kaukasus og Sentral-Asia skulle «settes fri».

Det foruroligende ved Sjirinovskij er at han som en rabiat ekstremist nå er mannen som fyller et nasjonalismens tomrom. Jeltsins folk har ikke klart å erobre den nasjonale politiske arena, til tross for at Jeltsin selv har appellert ganske åpenlyst til den russiske nasjonalisme. Tsarens gamle symboler og den ortodokse kirke preget seremonien da han i juni 1991 ble innsatt som Russlands første valgte president.

Ekstremt vestvendt

Men Jeltsins nærmeste politiske medarbeidere har vært ekstremt vestvendte: Utenriksminister Andrej Kosyrev skrev i fjor om at «åpenhet overfor verden, mottagelighet overfor alt som er nyttig, og adgang til velstand oppnås ikke gjennom arméer

som marsjerer til varme eller kalde hav, men gjennom en fremskrittvennlig utenriks- og innenrikspolitikk, og gjennom et engasjement for den siviliserte verdens demokratiske idéer».

Den økonomiske reformleder og vise-statsminister Jegor Gaidar står for en moderne vestlig markedsøkonomi, som er like fremmed for russerne som de brede internasjonale fellesidéer hos Kosyrev. Utenriksministeren har nok dempet sin ordbruk etterhvert og vil nå ha et avgjørende ord for Russland i «det nære utland» – det vil si de tidligere sovjet-republikkene. Men felles for de to, og for Jeltsins støttepartier under valget, er at de mer enn noe annet ønsker å gjøre Russland til et moderne vestlig land, som økonomisk og utenrikspolitisk er en del av en større «sivilisasjon». Det var også Mikhail Gorbatsjovs mål.

Her er nå en høylytt protest kommet – fra en dyktig demagog og fra velgere som har vært tause i tusen år. Trolig vil Jeltsin, som forsøkte å sveve over valgkampen, nå prøve å gjenerebore det nasjonale banner.

Han vil ventelig bli oppmuntret av den russiske hær, som fremdeles er Europas mektigste – og mest fornedrede. Den har tradisjonelt vært bærer av en sterk, men reflektert russisk nasjonalisme. Og etter at hæren i oktober skjøt det forrige parlamentet i Moskva i senk for å sikre Jeltsins makt, er han mer avhengig enn noen gang av mennene i uniform.